

darjem očiten izgled biti: kako potrebno in dobro je, da pri reji živini vselej gledajo na to, da za pleme si izberajo naj lepšo in boljo živino, ktera se obilno splačuje v prirojeni mladi živini. Gotovo bi Angleži, Francozi in drugi ne plačevali živine za pleme tako drago, ako bi ne bili prepričani gotovega dobička.

(Moč človeška merjena z močjo konjsko. Ni davnej so v neki flamiški vasi kmetje sledečo skušnjo naredili. Osem naj močnejših korenjakov je prijelo za en konec vervi, na drugi konec pa so vpregli konja; na dano znamenje so potegnili uni in ob enem so pognali konja; kmetje so vlekli kar so mogli na eno, konj pa na drugo stran, — čez nekoliko minut je zmagal konj.

Še nekaj od mlinov na sapo.

Vaše misli v 9. in 16. listu „Novic“ od mlinov na sapo so nam močno všeč, ker bi bilo to za Notranjsko res prav važna reč, posebno pa za hribovce. Al tista želja, naj bi kdo take mline natanko popisal in obrisal, je brez prave skušnje kaj težko spolniti, ker prej ne poskušena reč se nikoli tako izpeljati ne dá kakor bi kdo mislil.

Dobro bi bilo tedaj, da bi se tega dela kaka umna glava lotila, s poskušnjo najpervo; potem bi se še le zamogla ta reč lahko popisati. Če lih bi bila kaka reč še narobe in neukretna, to za prvo pot nič ne dé; se že zamore popraviti in na boljše predelati.

Tudi parobrodi, parni vozovi na železnicah in daljnopisniki (telegrafi) niso bili na prvo misel tako napravljeni kakor so zdaj, ker marsikaj se je že popravilo in zboljšalo.

Mlini na sapo pa niso nobena posebna umetnija; ni nam treba deleč iskati tacega moža, — ga imamo prav blizu, da bi se tega lotil.

Ker pa gosp. Ložan v 12. listu „Novic“ pravi, da bi burja take mline in vso naredbo prekucovala, ne rečem, da bi to mogoče ne bilo, — al temu se lahko v okom pride. Ne vzemite mi tega za zlo; morda nismo enakih misel; jez ne mislim tistih mlinov, kakoršni so na Luneburškem, Magdeburškem in po drugih okolicah, ki jih morajo zdaj proti severju, zdaj proti vetru in burji obračati. Takošne bi res kaj lahko naša burja prekucovala. Jez mislim stoječe, zidano, terdno ozidje, in tudi tako prostorno, kakoršnega je za notranjo napravo potreba, in da bi se le vetrinca, pa ne vès mlin zabračala, ker menda zmiraj je bolje, da se mala reč giblje in obrača, kakor pa velika.

Zoper to bi pa utegnil kdo reči, da vetrinca bi se ne mogla okoli zidú na vse štiri kraje sveta sukati, in včasih bi se hudo zaletela, da bi hotla vso notranjo naredbo polomiti, včasih bi pa prepočasi šla. Al to je vse lahko, ker jez mislim zid okrogel, naj bo že mlin velik ali majhen, (okrogel pa zato, da se ga sapa lože ogibljuje). Če je mlin velik, mora biti okrogel stolpek na verhu, tolike visokosti, kolikor višočine vetrinca do spodnjega ozidja potrebuje. Če je pa mlin male sorte, se pa kar na tajistem zidu vetrinca napravi, ker bo blizu do tal segla. Da se pa vetrinca zamore proti hudim nevihtom bojevati, se lahko pomaga, pa kako? Ne bom tega tukaj popisaval, ampak le rečem, da se lahko naredí. Jez le toliko to reč omenim, da bi nobeden upanja ne poderal zastran izpeljave teh mlinov.

Gosp. pisatelj v 16. listu pravi, da bi treba bilo poprej prevdariti, kam naj se mlin postavi, da pride za vse okoljšine na pravo mesto. To se mora po legi kraja prevdariti; se vé, da bi ne bilo dobro na take verhunce mlinov staviti, da bi se moglo navkreber voziti ali nositi, zraven pa še od več vasí deleč preč. Kar se sape tiče, že pamet razodeva, da postavimo, če je v eni dolini več vasí in je dolina prostorna, bi bilo bolj potrebno mlin imeti v dolini, pa ne sred doline, ker na sredi bi bile vse sape prepohlevne za-nj, temuč bolj proti hribom, na kraj proti zjutranjemu in večernemu kraju. Naj je že ktera koli sapa, ko se čez hrib navzdol valí, pritiska gotovo na kter kraj bolj kot na drug; čez hrib pridši

na tla zadene, in se spet višje dvigne, ker mora čez druge hribe iti. Kadar je že dolino preletela in gredé po dolini kak kolobar za sabo naredila, pred tistimi hribi, čez ktere ima iti (na planem), nikoli ne bo take moči imela, kakor pa če po hribu doli vleče. Saj je znano, da so sape tako različne po enih krajih, da človeka tū na tla sili, za strelaj deleč se pa že ne vé za-njo. Ker nas narvečkrat burja prepihuje, bi bilo dobro, na izhodni (juterni) strani doline mlin postaviti. Kar pa bo pri ti naredbi nar bolj hasnilo, bodo še le skušnje učile.

F. J.

Šolsk list *).

Sedanji čas je čas napredka! Kamor koli pogledamo, povsod vidimo prizadevanje po blagonosnem napredku, le s tem edinim razločkom, da v nekterih deželah napredek bolj se razširjuje, v drugih pa manj.

Kdor v sercu ljubezen ima do človeštva in do milega svojega naroda, podpirati mora napredek kar koli mu je mogoče.

Vsakemu posamnemu človeku stoji odperto obširno polje, na katerem zamore napredek in omiko, bogo- in človekoljubja razširjati. Brezkrajno je to polje, in vsak, kdor iskreno želi sreče svojega naroda, ne smé o tem pustiti ne ene ugodne prilike v nemar, ne smé gledati na druge in ne reči: „e! zakaj bi jez prvi bil? naj začne ta ali uni!“ Vsaki naj raje misli: „Ako jez začnem, začel bo tudi drugi, tretji itd.“ Zerno do zerna pogača! Pri Bogu! Ako bi vsi ljudje blagega serca tako mislili, bi se mogel napredek močno razširjati. Posebno milemu našemu narodu, — narodu, kateri stanuje v zemlji tako krasni, rodovitni in bogati, trebalo bi mnogo mož, kateri bi iz vse duše podpirali napredek. Krasna, rajsko-krasna je domovina naša, — ali žalostnega serca mora vsak domorodec reči, da napredek in omika nista pri nas tako udomačena kakor pri narodih drugih. Narod naš bil je dolgo dolgo sam sebi prepušen, in oni, ki bi bili mogli za njegovo omiko, z napravo šol skrbeti — oni, ki so obdarovani z duhom in bogastvom, ali niso hotli potegniti se za stvar tako žlahno in koristno, ali so še celó protivniki bili napredku. Res je, da tudi pri nas imamo može, mesta in občine (soseske), ktere so v ta krasni namen mnogo storile in še delajo. (Tū imenuje gosp. pisatelj slavne Draškovice in mesto Varaždin, ki je prvo na Horvaškem celo nižjo realno učilnico utemeljilo).

Učilnice, pa dobre národne (ljudske) učilnice, v katerih vlada pravi duh pobožnosti, brez ktereга nobena šola ne more doseči namena svojega, so perve sredstva, s kterimi se napredek razprostira, prava pobožnost utemljuje, serce požlahnuje in blagostan naroda podpira. Cilj in konec dobre národne šole mora biti: Izrejevanje otroka za pravega človeka, to je, za pravega uda rodovine, domovine, cerkve, države, človeštva in nature. Bogu bodi milo! da nimamo dosedaj veliko takih učilnic, ktere zadostujejo onemu narodu.

Naše občine (soseske) bi mogle same za svoje šole prizadevati si, pa ne čakati le na vlado, ktera je z drugimi važnimi opravili preobložena. Poglejmo samo na posestrino našo Česko, kjer so ljudske šole v najboljem cvetu. Ondi soseske in mesta, plemenitaži in mestjani, svoje šole tako močno podpirajo, da jim ga ni para v vsem cesarstvu avstrijskem. Na Českem ima skor vsaki terg svojo glavno učilnico in vsako mesto svojo nižjo realno šolo. Sam Zlatni Prag ima petero nižjih in dvoje višjih realnih učilnic.

Kakošna bi to bila sreča za nas, ako bi naše mesta hotle nasledovati ta sjajni izgled českih mest. Pa bi za malo časa narod naš došel višjo stopnjo omike, stopnjo tako, da bi se mogel vverstiti vsim omikanim narodom sedanjega véka“.

Po tem vvodu govori pisatelj o potrebi, da zbirka dobrih bukev bi morala v vsaki, tudi siromašni

*) Po „školskih listovih“ Venceslava Mařika v zagr. „Narodnih Novinah“.

hiši ravno tako biti kakor drugo potrebno orodje, ker bukve so kupi skušinj vsih ljudi, narodov in vekov, iskra in luč življenja. Kadar pa mladina ljudsko šolo doverši, je treba za poduk in kratek čas bukev, dobrih bukev, — al vseh omisliti si ni vsakemu mogoče, zato nasvetuje gosp. pisatelj ustanovitve soseskinih ali občinskih bukvarnic, ktere naj se napravljajo na občinske stroške. Bolj kakor vsako drugo — pravi dalje — bi take bukvarnice tudi bile bramba zoper pijančevanje, kvartanje in druge razujzdanosti. V soseskah, kjer bi se pridno bralo, bi postalo v kratkem ljudstvo omikano, lepega zadržanja, brez nevere, brez praznoverstva in neumnih vraž; bi napredovalo v vsih opravilih svojega stanú, sebi in vsi soseski na dobiček in čast.

Še dalje popisuje gosp. pisatelj veliko korist občinskih bukvarnic, od katerih so „Novice“ že mnogokrat govorile in tu in tam po Slovenskem kakošno tako bravnico ustanovile. Čeravno smo Slovenci v spisu in izdaji ljudstvu v mnozih vednostih potrebnih domačih bukev svoje brate Horvate že zlo prehiteli in je v obče omika slovenskega prostega ljudstva, ktero precej rado časnike bere, in tudi stan ljudskih šol na dosta višji stopnji, je vendar tudi pri nas še treba vse bolj iskrenega duha za šolstvo, zato bi opomini pričujočega za horvaško deželo pisanega sastavka utegnili tudi za nas kakošno dobro zernice imeti, in če družega ne, saj to, da bravci naši vidijo, da povsod se oglašujejo želje po pravi ljudski omiki, ktera nikoli ne obstaja v tem, da se človek le zna bahati s tem, da bere in piše ali da je bolj prekanjen in poreden, ampak da si pomaga z večjo vednostjo na bolji stan in z večjo bistrostjo uma in požlahnjenim sercom lože zapopada svetost pravice in postav deržavljskih in božjih.

Jezikoslovne stvari.

K jezikoslovni pravdi zastran „Epidemie“ in „kuge“.

Na uterjeno pojasnilo gospoda vrednika „Novic“ zastran besede „Epidemie“ gre zarad večje natančnosti povedati, da v zdraviloznanskih rečeh jez najdene besede sicer spisujem, pa jih prepušam vse presoji rečenega gosp. dohtarja *), kakor zdravnika, ki bi po mojih mislih imel biti edini sodnik v tem, — dalje, da v mojem rokopisu je stalo pri besedi „Epidemie“ samo tole: „Epidemie“, podeželna bolezen, pomor, mor, epidemija (bolezen, ki po vsi deželi gospodari), serb. pošast“. (Na stran sem zapisal: Videat dr. Bleiweis. NB. Mir scheint, dass in der „Epidemie“ der Begriff der Ansteckung nicht wesentlich liegt. Medved sagt: skern, Verderbniss, skerneti se, sich epidemisch verbreiten, skernina miasma, skernja Epidemie. — Quid putatis?). Drugi, kakor bi jez rekel, ne prav razložni niti besednjaku primerni pristavki so bili v Ljubljani dodani, kakor se to često godi, marsikrat besednjaku na korist, marsikrat pa tudi ne. Besedo skernina (ali je še kakemu gospodu znana? Kaj bota odgorila gospoda Medved in Janežič na g. dohtarjevo vprašanje? s čim bota poterdila svoje nasprotno besede?) bi jez rajše izpeljeval od starosl. skvr'na, gr. miasma, lat.

*) Povsod mi je pravilo: v vsem natančnem biti. To tudi, in nič družega me ne vodi pri udeležbi slovnika našega v tistem malem oddelku, ki spada v okrožje delavnosti moje — zdraviloznanstva, za ktero se je od mnozih strani nabralo lepo število dobrih in pravih besed in se v Ljubljani še nabera. Ravno zavoljo gori omenjene natančnosti pa in ne da bi se hotel vsedati na visoki prestol sodnika sem se mogel ustaviti mnogoverstnim besedam, ki so stale v prvem iztisu slovnika. Da sem takrat rekel v „rokopisu“, je bila tedaj le pomota. Škoda, da nam obenem niste tudi razodeli svojih veljavnih misel zastran „kuge“, ker „Seuche“ bo prišla v slovníku tudi na versto in sicer „Seuche“ v občnem pomenu (brez razločka v „ansteckend“ in „nicht ansteckend“) narpoprej. potem pa v razlikah svojih. Treba da se od več strani pretrese ta reč — in do korena. Vred.

inquinamentum, skvr'n, turpis. Dokler se ne najde slovenska, v vsem prilična beseda, bode tudi po mojih mislih v znanstvenih spisih najbolje deržati se gerške po vsem svetu udomačene besede „epidemije“ (ker taci se bojé samo nepraktični ljudje), v družih spisih pa ne bo nikake škode, če se reč pové z več besedami.

Da se dopolnijo v „Novicah“ našete besede iz družih slovanskih narečij, naj še pristavim iz Vuka: rednja, epidemische Krankheit, (tako rekoč obhodna bolezen ali po redu gredoča). Cigale.

Ogled po kranjskem Gorenskem.

Pot od Ljubljane do Belepeči (Weissenfels).

(Dalje.)

Od jezera naprej se vleče pot po malem klancu, verh kterega menda stojimo na nar višjem mestu doline, ker se tu pot proti Ratečam *) zopet nekoliko navzdol oberne. Kmali se nam pokaže tudi cerkev in naprej od nje tje vas, v ktero sedaj dospemo. Dasiravno so hiše večidel zidane, nam vendar strehe naznanujejo, da smo v okolici, ki je lesa bogata, ker so večidel z debelimi dilami krite, in še bolj ko v Kranjski gori vidimo tu pri stavbah planinski značaj. Sicer so Rateče prav velika vas in hiše so zlo nagnečene ena na drugo. Bog vari tu kakega ognja; zakaj pri obili lesenini in pomanjkanji vode bi se tu malo gasiti dalo.

Zapustivši Rateče nas pelje pot, kakor dozdej, na desnem podnožji hribov po prijazni dolini naprej proti Belipeči. Pred nami se kažejo čedalje bolj koroški hribi, znad kterih enega nam bela cerkva Device Marije na Višarjih od dalječ kima svoj pobožni pozdrav. Bolj pa, kakor daljni koroški hribi, zanima naše oko orjaški Mangart, ki se v rajdi gorá na levo tam v posebni lepoti in mogočnosti našem očem kaže. Kmali nad Ratečami se od vélike poti loči stranska kolovozna na levo. — Vélike nas pelje, kakor sem že rekel, naravnost gori ven; med lepimi travniki dospemo kmali do obraščenega grička, kjer se unkraj po stermem klancu zavije pot v globoko dolino in se v podnožji pokažejo gosp. Kos-ove fužine s gradom vred, naprej gori pa terg Bela peč, zadnja fara ljubljanske škofije; leva stranska pa nas vodi proti dolini Jezerci in v podnožje Mangarta.

Podajmo se tudi mi za pičlo uro po ti poti v stran, ker se bomo pozneje gori pri gosp. Kosovih fužinah zopet lahko z véliko združili. — En čas gremo proti bregu tje skoz travnike, potem skoz neko germičje in kmali se znajdemo v iztoku Jezerce, po kateri pribobni bister potok. Jezno se premečuje in peni čez skalovje, goni tu žago in v urnem teku hiti proti globoki dolini in Kosovim fužinam, mi pa sledimo nekoliko njegov vir.

Po ozki dolini nas pelje kolovozna pot poleg šumečega potoka polagoma navkreber. Obraščena je skoz in skoz; na desno edino le z bukovjem, na levo pa s smerečjem, kar se vse kaj prijetno ujema s sivimi pečinami Mangarta in njegovih sosedov, kterih verhunci se nam blišijo skoz ozko špranjo doline naproti. Komaj še smo se oddaljili eno uro od vélike poti, ko se nam mahoma zagrinjalo doline odpré, in kar bi tu gori nikdar ne pričakovali: kakor začarano se v hip pred nami razliva od jutra proti zapadu trivoglo — podolgasto jezero nepopisljive lepote. — Ene korake stopimo naprej še od izvira potoka, ki skoz nalašč napravljeno zavornico iz jezera teče, — tu našim klicom odgovarja iz raznih dolinic 4kraten jék; zamoremo pa pregledati tudi celo obrežje. Oj lepota čez lepoto! Kdo bi mislil, da na to vi-sočino, v ta skriti kraj je mati narava toliko lepote nako-pičila in shranila! Res, ako se kaj na svetu lepo ime-novati zamore, to jezero s svojo okrajno je. Na desno se dvigujeta dva precej ravna grička, prvi s senožeti, drugi

*) Rateče imajo berž ko ne ime od tod, ker se tu vode raztekajo proti Belipeči gori in po dolini doli, zastran pripravnosti v govoru pa namesto Raztečeje — Rateče. Pis.